6. Graham S., Milligan I., Weingart S. B. et al. Exploring big historical data: the historian's macroscope. New Jersey : World Scientific, 2022. 308 p. DOI: https://doi.org/10.1142/p981
7. Carrozzino M., Bergamasco M. Beyond virtual museums: Experiencing immersive virtual reality in real museums. *Journal of Cultural Heritage*. 2010. Vol. 11, no. 4. P. 452–458. DOI: https://doi.org/10.1016/j.culher.2010.04.001
8. Noble S. U. Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism. New York : New York University Press, 2020. 229 p. DOI: https://doi.org/10.18574/nyu/9781479833641.001.0001
9. Mavrou K., Encarnação P. Technology for Inclusion and Participation for All: Recent Achievements and Future Directions : 18th International Conference, AAATE 2025, Nicosia, Cyprus, September 10–12, 2025, Proceedings, Part I. Cham : Springer Nature Switzerland, 2025. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-032-01628-7

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-668-6-36

ПРИНЦИПИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ПІДГОТОВЦІ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Слободянюк О. М.
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу науково-організаційної та кадрової роботи,
Інститут вищої освіти НАПН України
м. Київ, Україна

Академічна доброчесність є однією з ключових передумов забезпечення якості освіти і наукових досліджень, довіри до результатів академічної діяльності та утвердження належної академічної культури. В умовах трансформаційних процесів у системі вищої освіти України, її європейської інтеграції та цифровізації забезпечення академічної доброчесності набуває особливого значення через важливість формування інституційного середовища, у якому доброчесність є нормативною та ціннісною основою освітньо-наукової діяльності.

Вагомим етапом розвитку нормативно-правового регулювання у цій сфері є прийняття Закону України «Про академічну доброчесність» (далі – Закон) від 18 грудня 2025 р. № 4742-IX, який введено в дію 31 липня 2026 р. Закон закріплює поняття академічної доброчесності,

визначаючи як «сукупність цінностей, принципів і заснованих на них правил, якими мають керуватися суб'єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності» [1]. Законодавець не обмежується встановленням правил поведінки та переліком порушень, а визначає правові й організаційні механізми формування та забезпечення академічної доброчесності.

Новацією Закону є нормативне розмежування цінностей, принципів і правил академічної доброчесності та їх безпосереднє пов'язання з формуванням та розвитком культури академічної доброчесності. Також Закон унормовує обов'язок закладів освіти та/або наукових установ сформувати систему забезпечення академічної доброчесності. Означена система охоплює політики, заходи з формування культури доброчесності, визначення повноважень органів та/або осіб, що відповідають за дотримання етичних стандартів в університеті/науковій установі, процедури розгляду повідомлень про порушення та реагування на них.

Так принципи академічної доброчесності набувають особливої вагомості як нормативно-ціннісна основа формування інституційного середовища, у якому доброчесна поведінка не лише декларується, а й підтримується, заохочується та стає складовою академічної культури. Принципи визначають засади розроблення політик і процедур, забезпечують їх узгодженість, легітимність і справедливість, а також створюють основу для превенції порушень та адаптації системи доброчесності до нових викликів академічної діяльності.

Для визначення відповідності українського законодавчо-нормативного підходу до академічної доброчесності звернемося до ширшого контексту її осмислення та формування – відповідної політики в Європейському просторі вищої освіти (далі – ЄПВО).

Аналіз документів ЄПВО [2−4] засвідчив три рівні осмислення проблеми академічної доброчесності: академічна доброчесність як фундаментальна цінність; її цінності та принципи; інституційні механізми її забезпечення. Поняття «принципи забезпечення академічної доброчесності» в ключових документах ЄПВО не завжди вживається буквально в такій формі, як у новому українському законодавстві.

Так, у документах European Higher Education Area (EHEA) (Паризькому комюніке 2018 р. [2], Римському комюніке 2020 р. [3] і, Statements on Fundamental Values, схваленому в Тирані 2024 р. [4]) представлено академічну доброчесність не тільки як сукупність правил академічної поведінки, а як одну з фундаментальних цінностей ЄПВО, поряд з академічною свободою, інституційною автономією, участю студентів і працівників в управлінні та публічною відповідальністю вищої освіти.

European Network for Academic Integrity (ENAI) підходить до питання більш операційно та визначає академічну доброчесність як дотримання

етичних і професійних принципів, стандартів і практик та узгодженої системи цінностей, які слугують орієнтиром для прийняття рішень і здійснення діяльності в освіті, дослідженнях та академічній роботі (Glossary for Academic Integrity [5, с. 7−8]). В даній інтерпретації принципи виконують функцію орієнтирів для прийняття рішень, вирішення етичних дилем, а не лише як нормативні орієнтири для виявлення неправомірної академічної поведінки.

У ключових документах Платформи ЄС Ethics, Transparency and Integrity in Education (ETINED) підходи до етики, доброчесності та якості освіти принципово розмежовано: замість покладання переважно на регулятивні механізми та формальне дотримання правил («механістичне» розуміння забезпечення доброчесності) пропонується орієнтація на систему етичних принципів («принциповий підхід») як основу поведінки й функціонування освітньої системи [6, с. 21–26]. У виданні визначено 14 етичних принципів для освіти, що охоплюють доброчесність, чесність, правдивість, прозорість, повагу, довіру, відповідальність, справедливість, рівність і соціальну справедливість, етичне врядування, якість освіти, вдосконалення, інституційну автономію та міжнародну співпрацю [6, с. 39–47].

Європейський підхід до забезпечення академічної доброчесності характеризується розширенням його концептуальної рамки: від зосередження переважно на запобіганні та реагуванні на порушення – до розуміння доброчесності як спільної цінності та складової академічної культури, що реалізується через етичні принципи, інституційні практики та відповідальність усіх учасників академічної спільноти. У сучасному європейському дискурсі академічна доброчесність постає як багатовимірний феномен, у якому ціннісний вимір поєднується з принципами, інституційними практиками, заходами, що сприяють попередженню порушень та процедурами реагування на порушення. Відтак важливим є з'ясування того, якою мірою таке концептуальне розуміння відображене в українському нормативному регулюванні академічної доброчесності.

Концептуальну основу нормативного регулювання академічної доброчесності в Україні (Закон України Про доброчесність, ст.4) [1] становлять сім базових цінностей – чесність, довіра, повага, справедливість, відповідальність, стійкість і рішучість, – реалізація яких конкретизується через п'ять основних принципів: пріоритетність освітньо-превентивних заходів, відкритість, нетерпимість до порушень, повагу до авторства та прав інтелектуальної власності й уникнення конфлікту інтересів.

Водночас у Законі розмежовано принципи академічної доброчесності та засади її забезпечення. Якщо стаття 4 визначає основні принципи академічної доброчесності, то стаття 12 конкретизує функціональну спрямованість системи її забезпечення: підвищення обізнаності, сприяння дотриманню доброчесності, мінімізацію

можливостей для порушень, запобігання та врегулювання конфліктів інтересів і дієве реагування на порушення.

Аналіз ключових документів ЄПВО та Закону дозволив засвідчити: принципи забезпечення академічної доброчесності не є сукупністю окремих нормативно сформульованих положень, а основною, що визначають ціннісну орієнтацію, зміст, способи організації та механізми функціонування системи забезпечення академічної доброчесності. Даний підхід визначає академічну доброчесність одночасно як фундаментальну цінність, етичну норму, індивідуальну та інституційну відповідальність і предмет системної політики. Визначені нами принципи охоплюють не лише вимоги до поведінки окремого учасника освітньо-наукового процесу, а й засади формування академічної культури, інституційного середовища, процедур прийняття рішень, реагування на порушення та постійного вдосконалення практик забезпечення доброчесності:

1. Ціннісно-культурний принцип – розуміння доброчесності як складової академічної культури та спільних цінностей.
2. Принцип спільної відповідальності – розподіл відповідальності за забезпечення доброчесності між усіма рівнями управління (національний, інституційний, особистісний).
3. Принцип прозорості та відкритості – доступність і зрозумілість правил, процедур, критеріїв оцінювання, інформації про прийняття рішень та механізмів реагування.
4. Освітньо-превентивний принцип – пріоритет навчання, стимулювання та підтримки доброчесної поведінки над реагуванням на порушення.
5. Принцип справедливості та неупередженості – забезпечення об'єктивності оцінювання, недискримінації при прийнятті рішень.
6. Принцип поваги до авторства – визнання внеску усіх осіб щодо авторства та захист прав інтелектуальної власності.
7. Принцип незалежності та уникнення конфлікту інтересів – забезпечення незалежності осіб та/або органів, які приймають рішення щодо оцінювання, експертизи або розгляду можливих порушень, недопущення тиску.
8. Принцип належної процедури та пропорційності реагування – дотримання усіх процедур під час розгляду можливих порушень, зокрема презумпції доброчесності та відповідності міри відповідальності за ступінь тяжкості порушення.
9. Принцип саморефлексії, моніторингу та постійного вдосконалення – систематичне самооцінювання, моніторинг ефективності політик і практик, обмін досвідом, періодичний перегляд та вдосконалення політик та процедур.

Висновки. Порівняльний аналіз ключових документів та платформ ЄПВО та Закону України «Про академічну доброчесність» щодо принципів забезпечення академічної доброчесності засвідчив їх значну

концептуальну кореляцію. Серед спільних підходів є: ціннісна та нормативна основи, спільна відповідальність академічної спільноти, прозорість, освітньо-превентивна спрямованість, повага до результатів академічної діяльності та запобігання конфлікту інтересів. Водночас європейська концепція забезпечення академічної доброчесності є ширшою за нормативно визначену українську. В ЄПВО забезпечення академічної доброчесності представлено як завершений інституційний цикл, який, поряд із переліченими принципами, включає інституційну самооцінку, моніторинг, рефлексію, взаємне навчання та постійне вдосконалення політик і практик. Відтак українська модель потребує подальшого розвитку від переважно нормативно-процедурної моделі забезпечення до моделі, зорієнтованої на постійне інституційне вдосконалення та розвиток культури академічної доброчесності.

Література:

1. Про академічну доброчесність : Закон України від 18.12.2025 № 4742-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4742-20.
2. Paris Communiqué. Paris, 25 May 2018. 2018. URL: https://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf.
3. Rome Ministerial Communiqué. Rome, 19 November 2020. 2020. URL: https://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.
4. EHEA Statements on Fundamental Values : Annex I to the Tirana Communiqué. Tirana, 29–30 May 2024. 19 p. URL: https://ehea.info/Download/ANNEX-1-EHEA-STATEMENTS-ON-FUNDAMENTAL-VALUES%20%281%29.pdf.
5. Tauginienė L., Gaižauskaitė I., Glendinning I., Kravjar J., Ojsteršek M., Ribeiro L., Odiņeca T., Marino F., Cosentino M., Sivasubramaniam S. Glossary for Academic Integrity. ENAI Report 3G. URL: file:///D:/Users/We/Desktop/GLOSSARY_final.pdf.
6. Smith I., Hamilton T. ETINED – Volume 2 – Ethical principles. Council of Europe, 2016.